

Științe socio-umane

DIVERSITATEA CULTURII IN CONTEXTUL SCHIMBĂRILOR SOCIALE

CULTURAL DIVERSITY IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGES

IURIE CARAMAN,

cercetător științifi superior, doctor,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, Academia de Științe a Moldovei

TATIANA COMENDANT,

conferențiar universitar, doctor,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

The article emphasizes the social approach of carrying out cultural policies during the period of the country's independence. The problem of the cultural diversity generates a series of controversial opinions. The analysis and utilization of the cultural diversity brings about new possibilities of promoting some specific policies that could show its significance.

O caracteristică a secolului XX o reprezintă accelerarea schimbărilor, ritmul lor precipitat, de unde decurg succesiunea rapidă a curentelor de idei și relativismul viziunilor și al pozițiilor spirituale.

Șocul viitorului este o nouă maladie în viața oamenilor, care trebuie să se adapteze la schimbări foarte mari într-un timp foarte scurt. Este reacția psihologică a oamenilor la "curentul năvalnic al schimbărilor, care a devenit atât de puternic încât răstoarnă instituțiile, modifică valorile și ne usucă rădăcinile" [1,13].

Fiind o expresie care sintetizează experiența omului, cultura este implicată în toate formele concrete de existență socială, în toate mecanismele și manifestările esențiale care definesc societatea. Ca urmare, raportarea culturii la structurile societății este o cerință pentru înțelegerea conținuturilor sale valorice și pentru explicarea mecanismelor funcționale care-i asigură dezvoltarea istorică.

Domeniul culturii, complex și mereu în schimbare, este adesea considerat secundar în raport cu factorii de dezvoltare mai bine cunoscuți: economici, juridici, politici. În realitate însă elaborarea unei politici culturale coerente, imparțiale și echilibrate constituie una din cele mai complexe și dificile probleme pentru orice guvernare democratică.

Pe parcursul aproximativ a 20 de ani de independență în Republica Moldova au fost adoptate mai multe legi care au avut menirea de a favoriza dezvoltarea culturii. Însă implementarea lor necesită elaborarea unei strategii durabile, care ar asigura o finanțare și o gestionare adecvată.

În prezent, principala instituție guvernamentală responsabilă de gestionarea patrimoniului cultural al țării este Ministerul Culturii. Centrele de bază de răspândire a culturii sânt bibliotecile, casele de cultură, căminele culturale, cinematografele, centrele de recreare, muzeele și instituțiile educaționale, teatrele, opera și cirul.

În perioada toamna anului 2008- luna februarie 2009, în secția Sociologie a Institutului de Filosofie, Sociologie și Științe Politice a Academiei de Științe a Moldovei a fost realizat sondajul sociologic „Probleme și oportunități ale culturii din Republica Moldova” (autor- Iu. Caraman). La una din întrebările chestionarului „**Cum apreciați politica în domeniul culturii desfășurate în ultimii ani?**”, răspunsurile respondenților au fost următoarele: politica culturală a fost apreciată pozitiv doar de către 7,3% din numărul celor intervievați, 21,8% au apreciat politica culturală mai degrabă pozitiv decât negativ, 33,3% au apreciat-o mai degrabă negativ decât pozitiv, iar 21,3% au apreciat-o negativ, 16,4% au remarcat ca le este greu să dea un răspuns bine definit. Datele sondajului denotă că mai mult de jumătate din respondenți apreciază negativ desfășurarea politicii culturale în Republica Moldova.

În evoluția sa, o comunitate umană nu poate exista fără cultură deoarece aceasta mijlocește raporturile societății cu lumea înconjurătoare, asigurând satisfacerea nevoilor și aspirațiilor umane.

Realitatea timpului prezent constată creșterea diversității în interiorul societăților actuale, care au devenit un complex de instituții, relații și activități extrem de variate.

Diversitatea culturală înfățișează un fenomen de baza al societății. Ea vizează diferențele culturale existente între oameni, precum și cele dintre grupuri diverse, ca identități multiple: tradiții, obiceiuri, modul de abordare a educației și a societății din perspective interculturală. Definiția diversității culturale este încă un subiect în dezbateri. Cu toate acestea pot fi identificate o serie de componente precum multiculturalitatea, etnodiversitatea, drepturile culturale, diversitatea religiilor, credințelor și obiceiurilor. În consecință, diversitatea culturală presupune o abordare integratoare în domeniile politicului, economicului, socialului și legalului.

Culturile naționale au o firească deschidere spre universal, spre dialog și schimb de valori spirituale. Epoca modernă și cea contemporană au intensificat comunicarea socială a valorilor și comunicarea dintre culturi, odată cu deschiderea frontierelor statale, a extinderii sistemului mediatic, astfel că interferențele culturale, conexiunile și schimbările de valori au devenit astăzi realități dominante. În plan cultural, lumea contemporană reproduce raportul structural dintre unitate și diversitate, culturile interferând și comunicând între ele.

Discuțiile de ultimă oră în jurul ideii de cultură europeană nasc necesitatea unor precizări legate de realitatea diversității într-un spațiu care tinde să devină în viitor unul european unitar. Trebuie să ținem cont de faptul că cele două aspecte păstrează fiecare valoarea lui în încercarea de adaptare la cerințele prezente. Așadar, unitatea este necesară, diversitatea este creatoare; unitatea trebuie să aibă un cadru real pentru a se manifesta, diversitatea nu iese în evidență, dar lasă urme în istorie, unitatea este logică pentru că ține de principii bine definite, diversitatea este o realitate istorică ce nu poate fi ignorată.

Deși contradictorii în aparență, unitatea și diversitatea reprezintă cele două aspecte de nedespărțit ale omului și, implicit, cei doi poli în care se mișcă cultura. Având în vedere acest lucru, termenul de cultură, cu tot ce implică el, ar trebui scris cu aceeași îndreptățire la singular și la plural [2, 307].

Sub aspectul unității și diversității, cultura cuprinde un ansamblu complex de instituții aferente și mijloace de comunicare, în jurul cărora este organizată viața culturală și prin care valorile pătrund în spațiul social. Printre cele mai însemnate instituții care mijlocesc raporturile dintre cultură și societate trebuie să menționăm: sistemul de învățământ, instituțiile de cercetare științifică, mijloacele de comunicare în masă, bibliotecile, instituțiile de menire culturală. Ele constituie forme prin care cultura se socializează și își exercită toate funcțiile sale.

Dacă elementele culturale ale omului n-ar fi avut diversitatea uimitoare pe care ne-o înfățișează istoria, omul ar fi avut parte de evoluție, dar nu de o istorie. De fapt, diversificarea a devenit legea culturii, mecanismul ei de creație. Interesul pentru problemele culturii este legat astăzi de noile modele de dezvoltare socială și de faptul că componentele culturii au devenit factori hotărâtori ai schimbării sociale [3,80].

În această competiție culturală ce are loc între societăți este important să ne sporim forța creatoare, să dezvoltăm un învățământ formativ, care să-i învețe pe oameni să se adapteze la complexitatea mediului contemporan.

Orice definiție a culturii va avea deci o referință explicită la cadrul social, istoric, cultura definind modul de viață al unui popor, privit în integralitatea sa, ca sistem de atitudini, valori, idei, conduite și instituții. În acest mecanism teoretic și practic, manifestarea diversității trebuie să urmărească crearea unui cadru unitar care să susțină valorile culturale indiferent de condițiile existente. Numai așa se poate ajunge la o uniformitate socială, economică, care se cere creată cu forțele fiecărei societăți și nu impusă sau copiată.

Culturile reprezintă un sistem de valori al societăților, și economia de piață se adaptează la aceste fundamente culturale ale popoarelor. Tocmai de aceea este necesar să fim prudenți și circumspecți față de viziunile asupra europeanizării sau globalizării, care modifică radical toate componentele vieții sociale și umane: familia, educația, modul de viață, formele de socializare, raporturile dintre generații, economia, politica, modurile de gândire, arta, credințele, comportamentele etc.

Reieșind din această "competiție culturală" ce are loc între societăți este important să ne gândim

la generația în creștere, să sporim forța creatoare a culturii naționale, să dezvoltăm un învățământ formativ, care ar putea contribui la adaptarea atât a celor adulți, cât și a celor tineri la complexitatea mediului contemporan.

Departate de a se omogeniza, lumea rămâne diversă și contradictorie, iar mâine s-ar putea să fie și mai divizată după criterii și principii pe care nici nu le putem intui astăzi. Este adevărat că interacțiunile din ce în ce mai accentuate dintre oameni, culturi și civilizații, prin comerț, turism, comunicații, generează o nevoie psihologică de identitate și comunitate, întrucât individul se confruntă cu idei și modele străine, care-l ajută să-și definească identitatea. Aceste realități nu ne permit totuși să întrededem consecințele pe care procesul deja început le va avea în planul cultural.

Pentru majoritatea țărilor în prezent este caracteristică diversitatea culturală. Conform estimărilor recente, în cele peste 180 de state independente din lume există mai mult de 600 de limbi vorbite și 5 000 de grupuri etnice. Sunt foarte puține țări, despre care se poate afirma că cetățenii lor vorbesc aceeași limbă sau aparțin aceluiași grup etnic. Diversitatea culturală generează o serie de întrebări importante și opinii controversate. Minoritățile și majoritățile tot mai frecvent intră în conflict, motivele constituindu-le dreptul asupra limbii, autonomia regională, reprezentarea politică, curriculum-ul învățământului, revendicările teritoriale, politica de imigrare și naturalizare, simbolurile naționale și sărbătorile oficiale.

Odată cu răspândirea noilor mijloace de comunicare, în secolul XX, în perioadele ce au urmat șocului celor două războaie mondiale, lumea a simțit nevoia să se atașeze sentimentului de libertate și anumite plăceri care de multe ori depășeau cadrul lor de manifestare. Se naște, astfel, conceptul de *cultură de consum* [4,112] care definește de fapt produsele subculturale, destinate divertismentului și satisfacției imediate, integrate într-un sistem comercial, fără a se urmări crearea de valori ci doar participarea la ceva dat, pentru a intra în rândul celorlalți. În acest sens, cultura de consum ar putea fi percepută ca un fel de acces în unele cercuri care doar mimează interesul pentru frumos, pentru creație, urmărind chiar și interese meschine.

După al doilea război mondial, cultura de consum și-a lărgit enorm repertoriul, datorită și exploziei producției de tip industrial. Ea a fost stimulată sociologic de ascensiunea clasei de mijloc, de disponibilitatea și gustul ei pentru formele joase și accesibile de cultură, cele care satisfac dorința de confort sufletesc, oferind o formă agreabilă de petrecere a timpului liber. Cultura de consum devine cu timpul o adevărată industrie, promovându-se și creându-se adevărate genuri în teatru, în film, în lucrările publicate, în muzică etc. Consumatorul acestui tip de (sub)cultură se recrutează din zone sociale și profesionale diverse, având centrul de greutate în sfera omului-mediu, cu o educație culturală precară, lipsit de gust și de discernământ critic.

Din perspectiva dezvoltării umane, găsirea răspunsurilor justificabile în plan moral și viabile în plan politic la aceste probleme reprezintă cea mai mare provocare cu care se confruntă actualmente guvernarea democratică. Fără îndoială, dimensiunea culturală nu poate fi abordată ca oricare altă dimensiune, o dată ce reprezintă criteriul fundamental pentru măsurarea și compararea importanței altor factori. Nici o strategie de dezvoltare sau guvernare nu poate fi autentică și durabilă dacă nu ia în considerare esența comunității și a societății. Afirmția lui Nicolae Iorga că "fără steag de cultură un popor nu este o oaste, ci o gloată" [5,139] ne spune că anume cultura poate să definească societatea ca pe o entitate și să o consolideze, provocând și inspirând oamenii să-și mobilizeze eforturile pentru progresul societății și realizarea idealurilor.

Evidențierea dimensiunii culturale a dezvoltării poate, de asemenea, încuraja sinergiile, precum și creativitatea, necesară pentru a găsi soluții optime. Un număr tot mai mare de cercetători, ziariști, politicieni și practicieni sânt preocupați de importanța valorilor culturale ca factori de stimulare a progresului. Tradițiile, muzica, arta, cultura politică sânt expresii care reflectă realitatea actuală din Republica Moldova.

Factorii culturali practic întotdeauna au fost considerați irelevanți în economie sau subordonați forțelor economice, dar nu trebuie de neglijat faptul că „cultura națională este aceea care determină forma pe care o îmbracă o economie” [6,5]. Fiecărei culturi naționale îi corespunde o formă proprie de dezvoltare, de modernizare, de socialism/capitalism. Reprezentarea comună care domină acum

mediile intelectuale, politice și jurnalistice, introduce o ruptură între economie și cultură.

În cadrul aceluiași sondaj au fost antrenate 55 de experți ce activează în domeniul culturii, 31 dintre care activează de mai mult de 20 de ani. Printre experți intervievați au fost 16 șefi ai secțiilor raionale de cultura, 14 șefi ai bibliotecilor raionale, 10 pedagogi ai Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, 20 de specialiști din domeniul culturii ce activează în cadrul Academiei de Științe a Moldovei. La întrebarea „**Cum apreciați schimbările produse în sferile culturii**”, adresată experților, rezultatele răspunsurilor sunt relatate în tabelul ce urmează.

Aprecierea respondenților privind schimbările din sfera culturii

N/r	Sferele culturii spirituale	Se îmbunătățește	Nu se schimbă	Se înrăutățește	Mi-i greu să răspund
1.	În învățământ	13	18	16	8
2.	În literatură	14	20	11	10
3.	În teatru	13	19	15	8
4.	În cinematografie	3	7	30	15
5.	În muzică	17	22	8	8
6.	În pictură	19	14	6	16
7.	În sport	13	15	10	7

O parte a experților (13-19 persoane) atestă o mișcare spre îmbunătățirea situației în majoritatea sferelor culturii. Doar 3 experți consideră că se produc anumite schimbări în sfera cinematografeiei, alți 30 dintre ei afirmă că situația din cinematografie se înrăutățește. Dintre toate sferile culturii, îmbunătățirea situației în pictură este menționată de numărul maxim de experți (19).

Noile tehnologii, economia, noile experiențe, invazia mesajelor diverse în existența indivizilor, toate au schimbat radical cadrul, natura, în care se desfășoară viața omului contemporan. Rene Berger susține că acest univers-amalgam se reproduce într-o *conștiință amalgam*, într-o *cultură-amalgam*. Trăim într-o lume a reproducerilor, a duplicatelor, astfel încât asistăm la “un fenomen de hibridare generalizată, căruia mijloacele tehnice sunt pe cale de a-i da o putere fără egal” [7,47].

Lectura devine o frunzărire a cărții sau a ziarului, fără a putea adânci semnificația lor, computerul este acela care domină asupra unei bune părți din structura populației țării, iar în locul unei lumi ordonate, echilibrate, noi trăim zilnic într-un amestec, într-un amalgam. Această cultură are cu totul alte practici, limbaje și structuri decât cele din cultura modernă tradițională. Acum valorile sunt amestecate. O lucrare a unui autor valoros stă lângă tot felul de reviste, dispar frontierele dintre tehnică, economie și artă, dintre cultura de competență și cea de consum. “Universul amestecului, al aliajului devine marele Amalgam căruia îi corespunde o conștiință amalgam” [7,48].

Vorbind despre sec. XX, Eric Hobsbawm îl numește un secol al extremelor, care a avut ca finalitate o perioadă de descompunere, incertitudine și criză, odată cu destrămarea sistemului comunist și cu trecerea omenirii spre un viitor necunoscut și problematic. Prin transformările culturale ce s-au acumulat “s-a încheiat o epocă din istoria omenirii și a început alta” [8,15-32].

Această perioadă a intensificat, totuși, în forme fără precedent, schimbul de valori și dialogul dintre culturi. Este una dintre caracteristicile importante ale epocii pe care o trăim. Comunicarea socială a valorilor și comunicarea dintre culturi au fost favorizate de extinderea sistemului mediatic, astfel că interferențele culturale, conexiunile și schimburile de valori au devenit astăzi realități dominante. Mass-media reprezintă azi o rețea ce transmite informații pe tot globul, iar creațiile culturale de ultimă oră pot fi receptate în toate societățile și regiunile planetei. Toate aceste realizări au anulat distanțele și au pus în contact direct societăți, regiuni și spații culturale care înainte erau izolate unele de altele sau aveau relații sporadice.

Date fiind semnificația și urmările acestor schimbări, s-a ajuns să se vorbească de apariția unei culturi postmoderne. Aceasta ar fi caracterizată în primul rând de comercializarea oricărui aspect al vieții materiale și spirituale deoarece tot ceea ce primează este împlinirea și satisfacerea financiară. O

astfel de evaluare a vieții înlătură interesul pentru valoare, ceea ce face ca numărul de creații culturale să fie în continuu regres.

Asimilarea științei și a noilor tehnologii, educația și capacitatea unei culturi de a se schimba interior, producând idei, moduri de gândire noi, reprezintă factorii cei mai importanți ai realizărilor sociale actuale fără a fi însă convingători pentru procesul în care am intrat.

Sub raport cultural, globalizarea economică nu va produce uniformizarea societăților, ci diversificarea lor lăuntrică și renașterea interesului pentru identități etnice și naționale. Trăim într-o vreme a tranziției spre alt tip de civilizație, iar tendința dominantă este spre pluralism și descentralizare, precum și spre diversitate culturală.[9,327-348].

Cultura, ca fenomen complex dependent de baza societăților din care face parte, este o verigă importantă în șirul sistemelor economic, politic, familial, fără de care colectivitatea umană nu ar putea exista. Societatea influențează structura culturii, iar cultura, la rândul ei, starea societăților. Ca rezultat, are loc modificarea tuturor componentelor vieții sociale și umane: familia, educația, modul de viață, formele de socializare, raporturile dintre generații, economia, politica, modurile de gândire, arta, credințele, comportamentele etc.

Recunoașterea diversității culturale precum și valorificarea acesteia în viitor antrenează cu sine și necesitatea elaborării, adoptării și promovării unor politici specifice, care să o pună în valoare.

Referințe bibliografice

1. TOFFLER, A. *Șocul viitorului*. București: Editura Politică, 1973.
2. BRAUDE, F. *Ecrits sur l'isoare*. Paris: Flammarion, 1999.
3. STEINER, G. *După Babel*. București: Univers, 1983.
4. MOLES, A. Psihologia kitschului. În: *Cultură și comunicare*. București: Meridiane, 1980, p.109-115
5. THEODORESCU, B. *Nicolae Iorga*. București:EdituraTineretul, 1967.
6. PFAFF, W. Fiecărei culturi naționale, propria formă de capitalism. În: *România liberă*. 10 decembrie 1997, nr. 2345, p. 5.
7. BERGER, R. *Mutația semnelor*. București: Meridiane, 1978.
8. HOBBSAWM, E. *Secolul extremelor*. București: Lider, 1999.
9. NAISBITT, J. *Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața*. București: Editura Politică, 1989.